

ASPECTE DIN CRONISTICA SIGHIȘOREANĂ DE SECOL XVII

Rodica Maria Bobei

Spațiul transilvănean a atras atenția călătorilor străini din cele mai îndepărtate timpuri. Astfel, Giovanni Andreea Gromo, comandantul gărzii personale a lui Ioan Sigismund ne vorbește despre Sighișoara, în secolul XVI ca despre „*un oraș săsesc, prietenos, sănătos, clădit parțial pe șes la poalele unui deal, parțial sus pe deal în vârf, unde sta un castel. El adăpostește o școală cu învățători eminenți, întreținuți de comunitatea locală. Orașul este destul de bine apărat pentru un atac neașteptat. Felul traiului, datinile, obiceiurile și religia sunt asemănătoare ca în celelalte orașe săsești.*”¹

Articolul de față își propune prezentarea, analiza și interpretarea din perspectiva situațiilor extraordinare a unor cronică de secol XVII și anume cronicile lui Georg Kraus („*Istoria Transilvaniei, 1608-1667*” și „*Cronica mică*”), Michael Moses, Johannes Krempe („*Cronica țării*”) și pentru perioada 1601-1604 cronică Anonimului de la Sighișoara, iar din punct de vedere cronologic se are în vedere îndeosebi perioada anilor 1600-1667 întrucât, anul 1600 are o rezonanță deosebită în istoria provinciilor românești, deoarece, acum, fără o conștientizare a acțiunii și un plan dinainte stabilit, Mihai Viteazul reușește o primă întregire a neamului românesc.

Limita cronologică a dezbaterii este anul 1676 când, comunitatea sighișoreană este afectată de un devastator incendiu. Izbucnit în orașul de Jos și răspândit apoi în cetate, acesta determină o reclădire a orașului. Astfel, anul 1676 este considerat în analele vremii un sfârșit și un început pentru viața întregii comunități.

În analiza acestor cronică s-a insistat în primul rând asupra modalității de surprindere a aspectelor politice și astfel s-a putut observa o atentă preocupare a acestor cronicari pentru realizarea unei cât mai bine încheiate istorii locale, integrate, la rândul ei, într-o istorie a principatului și a țărilor vecine. În acest fel, aceste scrieri pot fi socotite veridice izvoare de istorie universală. În al doilea rând, sunt reliefate aspecte de viață cotidiană dar și de situații extraordinare, precum cutremure, epidemii, diferite calamități, deoarece, într-o lume eminentemente religioasă, întâmplări obișnuite comportă interpretări dintre cele mai diverse.

¹ *Călători români despre Țările Române*, vol.II, Ed. Științifică, București, 1970.

- Situații extraordinare în cronicile de secol XVII

Pentru o mai bună cunoaștere a cadrelor epocii trebuie subliniat faptul că, a locui într-un oraș medieval însemna, pentru fiecare, a suporta neajunsurile vieții între ziduri, a duce lipsă de apă potabilă fiindcă fântânile sunt poluate, a trăi între dejecții pentru că în anii grei multe porți au fost zidite și grămezile de gunoi, din ce în ce mai mari, întrețineau infecția și bolile endemice. Astfel, municipalitatea a putut expulza leproșii în spitalele din afara zidurilor, a edictat reglementări sanitare, dar se dovedește total incapabilă să lupte cu eficacitate împotriva ciumei care, atunci când condițiile climaterice îi sunt favorabile, lovește într-un mod fulgerător, atât în centru, cât și la periferie.

În acest spațiu al întâlnirilor și al mulțimilor, contagiunile pot fi la nivel mental și astfel că, în vreme de asediu, război sau recurență a ciumei, cetatea se retrage în sine, sensibilă la zvonuri, la neliniști care se răspândesc la fel de repede ca și bolile: „*Spaime, emoții sau atrocități colective decurg, cel mai adesea, din teama ce cuprinde mulțimea, care se dovedește a fi la fel de promptă chiar și atunci când își exprimă bucuria sau disperarea la vestea unei păci sau a morții unui conducător.*”²

Omul medieval se impune cu o mentalitate aparte și care deseori incită spiritele în vederea deslușirii sale. Nenorocirile care s-au abătut asupra sa, precum și umbra necunoașterii, au făcut ca acest personaj atât de controversat și atât de dezbătut în scrierile istorice să-și pună speranța într-o forță superioară, forță care poate să protejeze sau să pedepsească.

În Evul Mediu, omul a avut de înfruntat forța teribilă a cavalerilor apocaliptici, cavaleri care, simbolic, sunt reprezentați în diferite ipostaze, dar care în mod concret se transpun prin perioade de război, foamete, ciumă sau calamități naturale. Pentru a nu declanșa forța malefică a acestora, omul medieval căuta să nu încalce preceptele societății, pentru că altfel atrăgea pedeapsa divină.

Credința ocupă locul primordial în viața acestui personaj și ca urmare, religia devine un instrument al uniformizării, legitimizării și centralizării statelor. De asemenea, contrar preceptelor creștine, superstițiile însoțesc și completează credința acestui ins și, chiar dacă suntem într-o epocă medievală târzie, animată de spiritul Reformei și al Contrareformei, omul nu renunță la aceste practici, deoarece cuprins de groază dorește să stopeze nenorocirile care se abat asupra lui.

Din analiza cronicilor vremii se impune o primă constatare și anume – invocarea divinității pentru reușita unei acțiuni sau pentru alungarea

² J. Le Goff, *Omul medieval*, Editura Polirom, București, 1999, p.135.

răului, iar apoi, fiecare analist al epocii percepe într-un anumit fel un eveniment căruia îi acordă o oarecare importanță și îi dă o atare explicație.

Atenția cronicarilor a fost atrasă îndeosebi de fenomenele neobișnuite (cutremure, inundații, fenomene astronomice, epidemii etc.), fenomene pe care noi le încadrăm în categoria *situațiilor extraordinare*, iar, mai apoi, lipsa cunoașterii cauzelor acestor fenomene a lăsat loc interpretărilor și mai ales superstițiilor. Cele mai multe dintre aceste manifestări astrale considerate drept „semne” provocau teama și retragerea în zone cât mai sigure.

Intervenția maleficului în viața omului este consemnată de către Georg Kraus, care pentru 1635 spune că soția domnului Francisc Schaser, jude regal al orașului, fiind stăpânită de diavol se aruncă în fântână.³

Semnele necunoscute ale unor boli, precum epilepsia, erau interpretate tot ca manifestări ale diavolului, ale posesiunii acestuia, iar aceasta duce implicit la o marginalizare a bolnavilor din partea societății.

După cum s-a afirmat în rândurile de mai sus, fenomenele astronomice provocau, de cele mai multe ori, o panică nemaipomenită. Astfel, în mai 1635, după o rupere de nori care provoacă inundații în oraș, vine o perioadă în care degeră toate viile, ceea ce duce la o creștere a prețului vinului, o grea lovitură pentru cei mai mulți dintre locuitori deoarece, deseori, se consuma în loc de apă un vin mai slab, întrucât apa era de foarte multe ori plină de impurități și o posibilă sursă de infecție.

Din analiza cronicilor se constată o alternanță a perioadelor de inundații, geruri, secete, iar omul acestor vremuri percepe toate aceste fenomene drept semne, iar pe de altă parte trebuie reliefată interdependența între aceste fenomene și consecințe, care, de obicei sunt foamete și scumpete, ceea ce era o grea lovitură pentru un om fragil din punct de vedere fizic, deoarece pentru cei mai mulți dintre ei preocuparea zilnică era procurarea hranei, care se compunea în fiecare zi cam din aceleași alimente și care, oricum, erau reduse caloric. Deci, foametea vine parcă să încununeze toate aceste perioade de geruri, inundații, secete, care pun la încercare răbdarea și rezistența omului acestor vremuri.

Secolul XVII debutează în Transilvania cu o perioadă de foamete și implicit de scumpete, după cum ne relatează cronicarul Georg Kraus pentru anul 1603,⁴ dar aceste fenomene se repetă periodic și astfel pentru anul 1640 este menționată o secetă puternică, urmată de foamete și scumpete.

³ G. Kraus, *Istoria Transilvaniei 1608-1665*, Editura Academiei R.P. Române, București, 1965, p.91.

⁴ Idem, *Die Kleine Chronik*, Druck und Verlang von Freidr j. Horeth, Sighișoara, 1926, p.30.

Pentru mijlocul secolului XVII, cronicarul notează apariția cavalerului apocaliptic al ciumei, care se instalează în oraș în anul 1646 și îi răpune soția și fiul nou-născut. Plin de mâhnire, el lasă posterității consemnarea că „din iunie și până în decembrie au murit 4676 de suflete, mai ales dintre bărbații cei mai prețuiți și de nădejde, precum învățatul domn Ioan Fabinus, pastor suprem.”⁵

Pentru ca răul să fie complet, această „babă urâtă” cum e deseori numită ciurma, este însoțită de „ploaia de sânge și de pucioasă”,⁶ care însă, conform concepției medievale, anunță o nouă epidemie. Avem astfel, o strânsă legătură între fenomenele astronomice și apariția unor maladii sau declanșarea unor războaie. Omul medieval se ghidează după semne, totul este interpretat, și de cele mai multe ori acestea sunt pedepse ale divinității. Nu trec decât câțiva ani și liniștea comunității sighișorene este din nou tulburată de o mulțime de lăcuste, care erau într-un număr atât de mare „încât au întunecat soarele.”⁷ Cronicarul interpretează invazia ca o „pedeapsă trimisă de Dumnezeu și era „un semn sigur.”⁸

Deci, prin folosirea acestei sintagme- *semn sigur*-, autorul vine să sublinieze credința sa și a semenilor săi în astfel de semne prevestitoare, de rău în general și, astfel, lăcustele sunt asemuite cu mulțimea turcilor și a tătarilor care vin cu scopul cuceririi.

Fenomenul cutremurului atrage atenția cronicarilor, dar fără multă insistență asupra prezentării acestuia. Astfel, în primăvara lui 1651 avem mai multe semne prevestitoare, care parcă se completează una pe cealaltă. Așa că, în aprilie avem un cutremur, în mai plouă cu sânge (nu știm exact la ce fenomen atmosferic se face referire) și trăsnetul lovește turnul spitalului și biserica. Tot în acest an se constată o inversare a mersului normal al anotimpurilor astfel încât cireșele și fragii se coc abia în august, iar trandafirii înfloresc în septembrie. Bineînțeles că nu avem nicio certitudine a acestor fenomene, dar totuși, simpla lor consemnare trebuie luată în considerare.

Situația politică tulbure de la nivelul principatului se pare că l-a determinat pe Kraus să dea o anumită interpretare unui fenomen nemaivăzut până atunci. Astfel, la 17 octombrie 1657, aflăm că pe cer se arată „patru sori deodată”⁹ ceea ce se transpune în schimbări la nivelul principatului, iar notarul prezice că „în curând vor fi în același timp chiar trei sau patru

⁵ Idem, *Istoria Transilvaniei 1608-1665*, Editura Academiei R.P. Române, București, 1965, p.129.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p.137.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p.243.

principi.”¹⁰ Se pare că prezicerea sa nu e total lipsită de realitate dacă avem în vedere conflictul dintre A. Barcsai, Rakoczi II și I. Kemeny.

Pentru a doua jumătate a secolului XVII, nemiloasa boală, ciurma, atacă din nou cu toată forța comunitatea orașului și a principatului și, astfel, „în 1662, prețul plătit de sighișoreni a fost de 620 de persoane.”¹¹

Pentru 28 aprilie 1663, cronicarul ne relatează că, încă dis-de-diminează, privirea locuitorilor urbei a fost atrasă de apariția unui nou semn pe bolta cerească și anume două curcubeu care „se atingeau cu spatele”,¹² iar la 5 ianuarie 1664 se ivește un mare semn ceresc „un foc luminos mare cât o casă, care ardea cu vâpăi... care arunca fulgere de foc.”¹³

Revenind la debutul secolului, Kraus notează pentru anul 1600 mai multe fapte neobișnuite care, tocmai prin neobișnuitul lor, ar trebui luate în seamă, deoarece sunt „înfricoșătoare semne... pe cer s-au văzut trei sori, la 19 mai s-au arătat pe cer două armate în goană aprigă spre răsărit, se zice că într-o tabără au năvălit peste soldați o mulțime de iepuri, iar vârful sulitelor a ars de la sine, într-o groapă un șoarece se lupta cu o pisică care a scăpat cu viață prin fugă, câinii urlau din senin a pustiu, într-o noapte se făcu lumină ca ziua, iar altă dată cerul s-a făcut roșu ca focul încât apa Târnavei părea de sânge, în vreo trei dimineți s-a văzut spre răsărit o stea mare și neagră, o dată a plouat cu pucioasă”.¹⁴ Iată, în numai câteva rânduri o enumerare a mai multor grozăvii față de care uneori ne îndoim asupra credibilității, dar, totuși, aceste rânduri relevă multitudinea semnelor cărora omul trebuia să le facă față și, mai mult decât atât, ne transmit sentimentele de teamă regăsite la nivelul unei societății cu speranță în forța divină.

Pentru conturarea unui cadru cât mai larg trebuie să ne oprim și asupra altor scrieri pentru a observa modul în care sunt percepute aceleași sau alte evenimente-semne. Astfel, potrivit lui Costin Feneșan,¹⁵ cronica lui M. Moses este un incontestabil izvor mai ales pentru cercetarea istorică a unor fenomene atmosferice, catastrofe naturale (cutremure, inundații) și dezastre biologice (epidemii, epizotii) și poate fi considerată model din perspectiva modalității de abordare a evenimentelor, chiar dacă nu tratează perioada supusă atenției.

Anonimul de la Sighișoara vine și completează informațiile pentru perioada 1601-1604, menționând pentru anul 1601 o epidemie care face

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, p.455.

¹² *Ibidem*, p.522.

¹³ *Ibidem*, p.570.

¹⁴ Emil Giurgiu, *Sighișoara*, Editura Sport-Turism, București, 1982, p.70.

¹⁵ Costin Feneșan, *Doi cronicari ardeleni din secolul al XVII-lea*, Editura de Vest, Timișoara, 2001

numeroase victime nu numai la Sighișoara, cât și în întreaga Transilvanie. Nu menționează numele acestei maladii, dar, cu siguranță este vorba de același dușman redutabil, ciuma.

În aceeași lucrare se face cunoscut faptul că, după perioada tulbure legată de acțiunea lui Moise Secuiul, Transilvania este cuprinsă de o perioadă de foamete și implicit de scumpete, astfel încât *„În acest an mulți oameni au murit de foame, mâncând câini, pisici și alte animale spurcate, dar astea le-a fost de puțin folos. Se zice că un țăran din Felța ar fi mâncat dintr-o dată un cuptor întreg de pâine coaptă și nu s-a săturat.”*¹⁶

Bineînțeles, aceste informații trebuie privite ca atare deoarece în felul acesta, autorul dorea să sublinieze amploarea acestui fenomen ce a cuprins comunitatea.

De asemenea, tot pentru a sublinia amploarea foametei din acest an, cronicarul notează mai departe un fapt „macabru” și anume că *„...un român din părțile Sibiului a avut doi fii care și-ar fi mâncat tatăl răposat. Unul din băieți a murit la scurtă vreme după aceea, tot de foame și a fost mâncat de fratele său rămas în viață”*.¹⁷ Autorul face o asemănare între acele zile grele ale foametei și zilele când fusese asediat Ierusalimul din Biblie.

Intervenția divinității ca factor determinant al acțiunilor umane este evidențiat de Johannes Krempeș pentru anul 1613 când aflăm că schimbarea de domnie a lui G. Bathory s-a realizat prin *„voia deosebită a lui Dumnezeu care obișnuia să-i pedepsească uneori pe tirani...”*¹⁸ Deși se depășește spațiul transilvan, cronicarul notează un fapt incredibil care se întâmplă în spațiul german și care atrage atenția autorului astfel încât este etichetat drept un eveniment straniu și nefiresc *„...în anul 1625 a murit o slujnicuță care vreme de opt ani n-a mâncat, decât că a băut în fiecare zi atâta bere cât cuprinde o coajă de ou.”*¹⁹

Deseori, cronicarul face consemnări cu caracter pur informativ, notând doar anul și evenimentul, fără nicio altă adăugire, asemenea lui Kraus, și astfel înfățișează că în 1635 a fost o viitură mare, iar în 1638 trăsnetul lovește Turnul Pielarilor de la Sibiu.

Cea mai grea epidemie de ciumă, care afectează comunitatea sighișoreană, cea din 1646, este reținută de cronicar și care ne oferă un număr diferit de însemnarea lui Kraus, 3500 de persoane a celor decedați. Probabil tristețea pierderii soției l-ar fi determinat pe Kraus să amplifice numărul persoanelor dispărute.

¹⁶ „Anonimul de la Sighișoara” în Costin Feneșan, *op. cit.*, p.30.

¹⁷ *Ibidem*

¹⁸ J.Krempeș, „Cronica țării”, în Costin Feneșan, *op.cit.* p.36.

¹⁹ *Ibidem*, p.38.

Pentru anul 1653, la fel ca și Kraus și Krempeș notează că, pe cer s-au văzut trei sori, după care a început un război între „*milostivul nostru principe și voievodul Moldovei.*”²⁰ Deci, se constată similitudini între cele două surse.

Ceea ce este interesant în această cronică este faptul că de-a lungul a câtorva pagini își exprimă opinia referitoare la mersul evenimentelor. De la început ține să invoce numele lui Dumnezeu care „*ne-a cruțat cu milostivire și ne-a binecuvântat cu dorită pace...*”²¹ dar comportamentul nedemn al nobililor și al principilor care nesocotesc bunătatea divină „*... sudălmile, jurămintele, blasfemia și alte păcate nenumărate...*”²² duc la răsturnarea situației și la atragerea pedepsei divine. De asemenea, surprinde cu totală mâhnire că deseori interesele personale primează în fața acelorale statului și subliniază mai ales aroganța manifestată față de cuvântul lui Dumnezeu, iar în acest sens își presară textul cu citate din Biblie „*Să nu râvnești și cu atât mai puțin să nu iei bunurile aproapei tău...*”²³

În finalul acestor prezentări putem sublinia faptul că, frica de a muri de foame, a pieri în războaie sau a fi secerat de ciumă prevala în tot Evul Mediu, în timpuri de criză provocând o panică îngrozitoare.²⁴ Din exemplele prezentate observăm că foametea afecta deosebit de puternic populația, iar, în acest sens trebuie menționată și cercetarea lui J. J. Le Goff care a prezentat cauzele și consecințele acestui fenomen, el reușind să ofere numeroase exemple, preluate din izvoarele medievale pentru a releva dramatismul ravagiilor provocate de foamete. Cauza, peste tot aceeași, inclusiv în spațiul central-european, indică recolta slabă datorită unor dereglări climatice, precum secetă sau inundații, dezvăluindu-se totodată „*ciclul infernal al subalimentării, propagării epidemiilor sau a mortalității de proporții.*”²⁵

Pentru omul medieval, fenomenele atmosferice au slujit nu numai ca buletine meteorologice, ci, potrivit concepțiilor superstițioase ale vremii și ca prevestiri ale unor evenimente sociale și politice.

În acest context de permanentă incertitudine, fenomenele meteorologice neobișnuite aveau o importanță mult mai mare, dovadă stând abundența informațiilor de acest gen, iar atenția cronicarilor este atrasă mai

²⁰ *Ibidem*, p.55.

²¹ *Ibidem*, p.45.

²² *Ibidem*, p.46.

²³ *Ibidem*, p.49.

²⁴ Paul Cernovodeanu, P.Binder, *Cavalerii apocalipsului. Calamitățile naturale din trecutul României (până la 1800)*, Ed. Silex, București, 1993, p.13.

²⁵ *Ibidem*.

mult de anomalii și dereglări ale timpului, de fenomene neobișnuite ce au provocat calamități

În ansamblu, cronicile sunt presărate cu mențiuni de situații extraordinare ca o dovadă a faptului că superstițiile, contrar religiei creștine, au impregnat profund mentalitatea omului medieval. Astfel, orice dereglare a ciclului naturii, orice fenomen astronomic comportă o interpretare, în general negativistă, fiind o pedeapsă trimisă de Dumnezeu. Totul este un semn bun sau său pentru ceea ce va urma.

**Aspects from Sighișoara`s chronistic of the seventeenth century
(Abstract)**

In a society dominated by a belief in divine forces, any manifestation (atmospheric phenomenon, natural disaster, etc.) is perceived as a sign.

The 17th century chronicles are characterized by the presence of signs interpreted as extraordinary situations. Superstitions, contrary to Christian belief, have been profoundly rooted into the mentality of the medieval man, and, thus, everything can have a negative interpretation, as a punishment sent by God.

Cuvinte cheie: cronici, secolul al XVII-lea, semn, situații extraordinare, forță divină.

Key words: chronicle, the 17th century, sign, extraordinary situations, divine force.